

İTİKADLA İLGİLİ BAZI GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof.Dr. Cihat TUNÇ*

İslam Dini, insanların aklî düşüncelerini, işlerini, davranışlarını, konuşmalarını ve kâlblerini temizleyip arıtarak onları yüceltmek, âdeta melekleştirerek önce bu dünyada mutlu bahtiyar ve sevecen birer kişi haline getirmek, daha sonra da Âhiretteki kurtuluşa ve saadete ulaştırmak gayesiyle gönderilmiş bir dindir. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere insanların hem kendilerine hem de başkalarına faydalı, hayırlı, ahlâklı birer kişi olmaları için aklî düşüncelerini, yani kendi hür akıl ve iradelerini kullanarak ürettikleri fikirlerini, görüşlerini her türlü peşin fikirlerden veya önyargılardan temizleyip arıtmaları gerekmektedir. Böylece ne kendilerine nede başkalarına hiçbir faydası dokunmayan hayal gücü ürünü zararlı düşünce ve görüşlerden vazgeçmeleri gerekir ki, ürettikleri fikirlerin, yorumların herkese bir faydası olsun ve hiç kimseye de zararı dokunmasın. Aynı şekilde kişiler işleriyle, davranışlarıyla ve konuşmalarıyla da faydalı ve zararlı olabilirler.

Öyleyse insanın işlerinin, davranışlarının ve konuşmalarının veya sözlerinin de bir süzgeçten geçerek temizlenip arındırılması gerekmektedir. Bu hareketiyle insan, kâlbiyle, vicdanıyla his veya duygularıyla da faydalı veya zararlı bir kişi olabilir. Nefsin hastalıkları diye de bilenen, kıskançlık, çekememezlik, ihtiras, iftira, koğuculuk, nefret vb. gibi insanları yiyip tüketen, hem kendine hem de başkasına zarar veren bu çeşit duygulardan, önyargılı olmaktan insanların temizlenip arındırılması gerekmektedir.

İşte insanlar kötü, zararlı, kin ve nefret dolu birer kişi olup hem kendilerine, hem birlikte yaşamak zorunda oldukları âile fertlerine, çalışma arkadaşlarına her bakımdan zararlı olabilecekleri düşüncelerden, davranışlardan, sözlerden ve duygulardan temizlenip arındırıldıkları takdirde, onların yücelip yükselecekleri âdeta, insanlara faydalı olmaktan başka bir hizmetleri olmayan melekler gibi olacaklarında da hiç şüphe yoktur. Zira insanın kâmil aklı ve iradesi, şehvetine, ihtiraslarına, sınırsız arzu ve isteklerine üstün gelir, onları hükmü altına alıp yüce Allah'ın emrettiği ve Hz. Peygamberin gösterdiği gibi, kendisini yönlendirirse, o insan meleklerden

---

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

bile üstün bir kişiliğe sahip olur. Böyle kişilerden meydana gelen âilelerde, toplumlarda, köy, kasaba, şehir ve ülkelerde de dirlik-düzenlik, barış, karşılıklı güvenme, sevgi, saygı, hoşgörü ve benzeri bütün güzellikler oluşur. Bunun sonucu olarak da insanlar rahat, huzur, sıhhat, bolluk, bereket, adalet içerisinde hayatlarına devam ederler. Dünyaları bu güzellikler içerisinde olan insanların, Ahiretleri de her türlü azab ve cezadan uzak, Cennet nimetleriyle bezenmiş mutlu ve huzurlu ebedî bir hayat olur.

İşte yüce Allah bu gayeyi, bu amacı gerçekleştirmek için dini hükümler göndermiştir ki, bu hükümleri üç ana grupta ele almak mümkündür:

1- İtikadî Hükümler: İtikad demek, kişinin kâlbini, gönlünü veya zihnini bir şeye veya bir habere sağlam ve kuşkusuz bir şekilde bağlaması demektir. İtikad hükümleri kesin ve kat'îdir, bu hükümler zamanla değişmezler. İtikadî hükümler sayılabilecek kadar az olmaları sebebiyle, bunların herbirerleri için kesin ve kat'î bürhanlar, deliller ve hüccetler bulmak ve getirmek mümkündür. Örnek: "Allah vardır ve birtektir" hükmü itikadî bir hükümdür, bu hükmün doğruluğunu aklî ve naklî delil getirerek isbat etmek ve ilme'l-yakîn olarak bilerek kabûl etmek mümkündür. İşte böyle bir hükmün doğru, gerçek olduğunu kabul ve tasdik etmeye, bu hüküm hakkında en ufak bir şüphe, tereddüt duymamaya itikad etmek denir ki, bu hükmün gerçekliğine insan, gönlüyle, kâlbîyle, zihniyle sımsıkı bir şekilde, çözülmez, kopmaz bir tarzda bağlanmış demektir. Zira itikadda şüpheler, acaba böyle midir? şöyle midir? gibi sorular, şöyle de olur muydu? böyle de olması mümkün müdür? gibi iddialar ve ihtimaller bulunmaz. Bu türlü şüpheleri yendikten, sorulara kesin ve kat'î cevaplar bulduktan ve iddialarını kesinleştirip bu konuda açık, seçik, kat'î bilgilere ulaştıktan sonra itikad, diğer bir tabirle tasdik yani bir hükmün doğruluğuna açık ve kesin bir şekilde katılım, iştirak gerçekleşmiş olur. Bu konuyu biraz sonra "İman-Amel" ilişkisinde genişçe ele alacağız.

2- Ameli Hükümler: Bu hükümleri de İBADETLER ve MUAMELÂT adıyla iki bölümde ele almak daha uygun olur.

a) **İBADETLER:** Doğrudan doğruya Yüce Allah'a karşı yapmak durumunda olduğumuz kulluk, insanlık borcumuzu yerine getirmeye ibadet deriz. Başka bir tavsifte ibadet, mükellefin nefsinin arzularına uymadan Rabbini büyükleme işidir, diye açıklanmıştır.** Diğer bir deyişle ibadet, Allah'ı Teala'yı büyüklemenin, O'na hamdedip şükretmenin ve O'na kulluk etmenin en güzel ve en yüce şeklidir. Ubudiyet diye de bilinen Allah'a kulluk etmek, sözüne sâdık olmak, hak ve hukuku muhafaza etmek, sahib

---

** Curcânî, Ta'rifât, s. 146

olduklarından memnûn olup, rıza göstermek ve gaybettiklerine de sabır edip tehammül göstermek demektir. Hukuk'ullâh diye de bilinen ibadetler sadece Allah'a Allah olduğu için, Allah'tan başka ibadet edilmeye lâayık hiç bir varlık olmadığı için, sırf Allah Teala'nın rızasını kazanmak için ihlasla, samimiyetle yapılır. İbadet hükümleri de emir ve yasaklar şeklinde iki çeşittir. Meselâ; "Namazı dosdoğru kılınız?"; "Allah Teala'ya eş, ortak, yardımcı ve benzerler koşmayınız, Allah ile kendi aranızda sizi O'na yaklaştırsınlar diye canlı veya cansız araçlar koymayınız!" gibi.

b) MUAMELÂT: İnsanların insanlarla olan işlerinde, davranışlarında, arkadaşlıklarında, yeme ve içmelerinde, sevgi, saygı ve yardımlaşmalarında gözönünde tutmaları gereken hükümlerdir.

Görüldüğü gibi muamelatla yani insanların birbirleriyle olan tutum ve davranışlarıyla ilgili hükümler pek çoktur. İşte bu hükümlerin asıllarında değil de ayrıntılarında değişiklikler yapılabilir, kıyas ve ictihad yapılarak günümüzün problemlerine çözümler getirilebilir. Yine konuları güncelleştirmek suretiyle insanların iç içe oldukları sorunlara, meselâ trafik sorunu, çek-senet sorunu, dolmuş-taksi sorunu, terör sorunu ve benzerleri gibi problemlere çözümler, yorumlar üretilebilir. Muâmelât hükümleri dediğimiz bu kurallar da emirler ve yasaklar şeklinde iki çeşittir.

Emirler: "Ana ve babaya hürmet ediniz!", "İnsanlar arasında âdil olunuz!"; "Birbirinizi sevip yardımlaşınız!", "Ölçüyü ve tartıyı doğru yapınız!"v.b.

Yasaklar: "Bile bile, keyfi olarak insan öldürmeyiniz", "Yetimin malını yemeyiniz!", "Tefecilik yapmayınız!", "Zina etmeyiniz!", "Hırsızlık yapmayınız!", "Haram yemeyiniz!", "Yalan söylemeyiniz ve yalancı şahidlik yapmayınız!" vb.

Bilindiği üzere bu emir ve yasakları kabul edip emirler uygulanıp yasaklardan da uzak durulursa, insanlar arasındaki dirlik-düzen, sevgi-saygı, mutluluk ve şefkat her bakımdan gerçekleşmiş olur. Bununla beraber şu gerçek de hatırlanmalıdır ki, bugün insanlar arasında ibadet hükümlerinin uygulanışında hâkim olan titizliği, dikkati ve özen göstermeyi, muamelat hükümlerinin uygulanışında, günlük hayata geçirilişinde göremiyoruz. İşte bu yüzden ki İslam ülkelerinde, müslümanlar arasında olmaması, bulunmaması, yaşanılmaması gereken bütün olumsuzlukları, kötülükleri, çirkinlikleri ve çalıp çırpmaları üzüntüyle müşahade ediyoruz.

3- Ahlâkî hükümler: Bu hükümler insanların ahlâkını, vicdanını, ruhunu, nefsini ve duygularını temizleyip arıtan, onları düzene sokan hükümlerdir. Meselâ, "Güleryüzlü tatlı dilli olunuz!", "Komşularınızla iyi

geçininiz!", "İnsanları seviniz ve sayınız!", "Kıskançlık yapmayınız!", "İftira etmeyiniz!", "Laf getirip götürmeyiniz!", "Çirkin sözler söylemeyiniz!", "İnsanları küçümsemeyiniz!" vb...

İMAN-AMEL KONUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

İşte bütün bu hükümleri kabul ve tasdik ederek, bunların doğru ve gerçek olduklarını bilip öğrenerek bunlardan hoşnut ve razı olarak yani beğenerek hayata geçiren, bizzat uygulayıp yerine getiren kişiler tam ve mükemmel mü'min ve müslümandırlar. Zira imanın olmazsa olmaz şartı, vazgeçilmez rüknü kâlb ile tasdik, yani zihnî muhakeme ile gönülle bilerek doğrulayıp kabul ve tasdik etmektir. Amellerin yani ibadetlerin ve muamelatın olmazsa olmaz şartı, vazgeçilmez temeli ihlas ile tatbik etmektir. Tatbik edilmeyen bir iman, tam ve mükemmel bir iman değildir. Tam bir teslimiyet ve itaat olmadan iman edilmiş olmaz, kâlden tasdik olmadan da teslimiyet ve itaat bulunmaz. Yine teslimiyet olmayınca da sahih ve makbul bir amel mümkün olmaz. Öyleyse her mü'min ve müslüman inandığı, gerçek ve doğru olduklarını kabul ederek benimsediği bu hükümleri ve bu hükümlerden çıkarılan emir ve yasakları dünya hayatında uygulayıp yaşamak ve hayata geçirmek zorundadır. Şayed inanılıp kabul ve tasdik edilen emir ve yasaklar uygulanıp yaşanmazsa, hiç bir kıymet ifade etmezler. Öyle bir imanın anlamı da olmaz. Çünkü amelleri yerine getirmek, yani emredilenleri yapıp yasaklardan kaçınmak suretiyle güzel, iyi, faydalı davranışlarda bulunmak, işte bu sağlam ve kâmil imanın neticesidir. Bu sağlam iman, o kişiye bu güzel işleri yapmayı emreder. Güzel ve faydalı işler ve davranışlar bu imanın tezahürleri veya yararlı meyveleridir. İşte bu yüzden denmiştir ki, güzel amellerle süslenmemiş bir iman tam ve mükemmel olmayan, zayıf hatta sahibine faydası olmayan bir imandır. Zira yüce Allah'ın En'am Suresi 158. âyette haber verdiği gibi "Kişi azabı görmeden önce iman etmemişse veya imanı ile faydalı, hayırlı sâlih ameller, işler ve davranışlar yapmamışsa, böyle bir imanın o kişiye bir faydası dokunmaz". Şu halde imanın kişiye faydasının dokunması, yani o kişinin bu dünyada dirlik-düzenlik içerisinde bir hayat sürmesinin sağlanarak imanının yararlı olması, benimseyip kabul ettiği, Allah katından Hz. Muhammed'e (A.S.V.) gönderildiği kesin olarak bilinen şeylerin gerçek olduğunu, hak ve hakikate uygun olduğunu doğrulamak suretiyle yaptığı imanının gereği olarak güzel ameller ve davranışlar yaparak hayırlı sözler söylemesi, imanından fayda görmesi ve bu imanyla hayırlı işler kazanması demektir.

Öyleyse, kişinin nelere iman ettiğini, niçin iman ettiğini kâlbîyle doğrulayıp gerçek olduklarını benimseyip gönül rahatlığı ve huzuruyla seçip, beğenip, boyun eğdiği itikadî, ameli ve ahlâki hükümlerin de kesin, kat'i delillerini, hüccet ve bürhanlarını araştırıp öğrenerek imanını kâmil imana

veya tahkikî imana yükseltmesi ve kuvetli, sarsılmaz bir imana sahip olması gerekmektedir.

Bu konuda İmam-ı A'zam Ebû Hanife "El-Fıkhü'l-Ekber"¹ adlı eserinde şöyle demektedir. "Artık zamanımızda iman bakımından bütün mü'minler eşit durumdadırlar. Zira iman edilmesi yani kabul ve tasdik edilmesi gereken bütün konular belli olmuştur. Bu konularda artma eksilme olmaz; çünkü Cenab-ı Hakk Maide Suresinin 4. ayetinde; bu dini tamamladığını, eksik veya noksan bırakmadığını, insanların da bu dini seçmelerinden hoşnud ve râzı olduğunu" haber vermektedir. Öyleyse bu dini veya iman etmeyi seçenler bu belirli iman esaslarına hemen hemen aynı şekilde iman etmeleri gerekmektedir. İman etmenin vazgeçilmez şartı kâlb ile tasdik etmek olduğuna göre iman etmenin de birden fazla şekli yoktur. Şayed konu böyle düşünülürse, bütün mü'minler iman etmek ve Allah katından Hz. Peygamber'e geldiği kesin olarak bilinen şeylerin hepsini şüphe ve tereddütten uzak olarak benimseyip kabul etmekte âdeta eşittirler. İşte bu yüzden Ebû Hanife; mü'minler iman noktayı nazarından eşittirler. Ancak onlar amellerinin, güzel ve yararlı davranışlarının, sözlerinin faziletleri ve bunların azlığı veya çokluğuyla birbirlerinden farklı olabilirler, yani mü'minler fâzilet, takva ve itaat yönünden birbirlerinden farklıdırlar, iman yönünden değil, görüşünü ileriye sürmektedir. Nitekim Yüce Allah Hücurât Suresinin 13. ayetinde : "... Şüphesiz Allah katında en değerliniz; O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır, Allah bilendir ve herşeyden haberdardır" buyurmaktadır. Şu halde İman yönünden eşit olan kamil imana erişmiş olan mü'minler imanda değil, bu imanlarının gereği, neticesi olan amellerde, Allah'a itaatte, mü'minlerle olan her türlü işlerinde, davranışlarında ve sözlerinde yarışmalıdırlar. İşte böylece imanlarını, kabul edip benimsediklerini hayata geçirip yaşayarak imanlarından fayda sağlamış olurlar ve imanlarıyla hayırlı amelleri kazanmış oldukları için Âhirette de bu hayırlı, sâlih amellerin karşılığını, mükafatını görerek Cennetlere kavuşmaya namzet olurlar. Görüldüğü üzere iman ile amellerin birbiriyle yakından ilgisi ve yararları vardır. Bunun için denilmiştir ki "tam bir teslimiyet ve itaat olmadan iman edilmiş olmaz, gerçek bir iman olmadan amellerin hiç bir kıymeti olmaz"².

Bu yüzden ki, Ehl-i Sünnet âlimlerinin büyük bir çoğunluğu amelleri imanın bir cüz'ü bir parçası yapmayı uygun bulmamışlar, aksine amelleri gerçek bir imanın neticesi olarak görmüşlerdir. Çünkü mahiyetleri bakımından iman ile amel birbirinden farklı şeylerdir. İman zihni bir faaliyet olup irade ve

1- Ebû Hanife, el-Fıkhü'l-Ekber (neşreden, Mustafa Öz) Metin kısmı s. 62; kşl. Çeviri kısmı, s.70, İstanbul 1981.

2- 22 Enbiya/94; 49. Hucurat/14.

ihtiyarını kullanarak kabul etmekle gerçekleşen bir olgudur. Ameller ise, bedenle yapılan iş, söz ve davranışlardan ibaret olduğu gibi, mal ile, parayla da yapılır. İşte hemen yukarıda da değinildiği gibi artma ve eksilme işte bu amellerde olur, imanın mahiyetinde, hakikatında olmaz. İmanın veya tasdikın zıddı, küfürdür, küfür de yalanlamak, bilerek inkar etmek demektir. Bu yüzdendir ki, namazdan çıkan, yani namazı terketmiş olan bir mü'min imandan çıkmış olmaz ve namazını bozan bir kimse de imanını ifsâd etmiş olmaz³. Amellerin imandan bir parça(cüz) olduğuna dair bir delil yoktur. Mahiyetleri, yani ne ise o, olmaları bakımından farklı olan bu iki şey birbirinin parçası olamaz. Bu sebeptendir ki, Ehl-i Sünnet âlimleri amelleri imanın parçası olarak kabul etmemişlerdir; fakat bu demek değildir ki, amellerin iman ile uzaktan yakından ilgisi yoktur. Onlara göre imanın olmazsa olmaz şartı olan kâlb ile tasdik, Hz. Muhammed'in (S.A.V.) Allah katından getirmiş olduğu şeylerin, yani haberlerin, emirlerin, yasakların hepsinde Hz. Peygamberin doğruluğunu kabul etmek, onları ayrı ayrı öğrenip benimseyerek seçip kabullenip boyun eğmektir. İşte seçip beğenip doğru, güzel görüp boyun eğdiği şeylerin hepsini bizzat yerine getirmek, uygulayıp yaşamaktan ibaret olan ameller, böyle bir tasdikın, imanın neticesi ve meyveleridir. Dolayısıyla; amele verilen ehemmiyet, imanın bir cüzü olmaktan daha ileri bir konumda anlaşılmaktadır.

İşte bunun içindir ki, Hz. Peygamber sahih bir hadisinde iman'ın yetmişden fazla özelliği (şubesi) vardır, en yükseği (Allah'tan başka ilah olmadığını kabul etmek, en aşağıda olanı da "yolda bulunup da mü'minlere eziyet verecek şeyi yoldan kaldırıp temizlemektir" buyurmuştur ki, bu anlatımda hem itikad, hem amel, hem mü'minlerle ilgili olan muamelat, hem de ahlâk vardır. Böylece imanın, bütün bu hükümleri içine aldığı, bunların yapılmasının zorunlu olduğu bu hadiste veciz bir şekilde anlatılmıştır.

İMANIN İLİMLE, KESİN BİLGİYLE OLAN İLGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İmanın, yani kâlb ile tasdikın, diğer bir tabirle inanılması gereken hususların ilimle, kesin bilgiyle yakın ilgisi olduğu gayet açıktır. Çünkü her türlü kuşku ve duraksamadan⁴ uzak olması gereken tasdikın, tasdik edilecek şeyler hakkında kesin bilgi sahibi olmadan yapılması mümkün değildir. İnsan önce objeyi yani iman edeceği şeyleri araştırarak öğrenecek, şayed kuşkuları varsa, önce bunları gidermek üzere bu konuda daha fazla kat'i bilgilere

3- Konunun geniş tartışması için bkz. Ebu'l-Mü'in en-Nesefî, Tebsira, c.II, s.802, 803 (Claude Salame neşri) Dimeşk 1993.

4- 49. Hucurat/15.

delillere sahip olacak ki, iman edeceği hususları duraksamadan benimseyip, doğru ve gerçek olduklarını bilip tercihini, iradesini tasdik etme yönünde kullansın. Zira tasdikde bilmeden de, ilim sahibi olmadan da fazla bir şey vardır ki, doğruyu yanlıştan, kuşkulu olanı kesin ve kat'i olandan ayırdeden insan aklı, onun iradesini harekete geçirerek tercihini yaptırır. Bu irade ise insanı davranışta bulunmaya yönlendirerek duraksama olmadan tasdik etmeye ulaştırır. Böyle bir neticeye ulaşmış olan insanın aklı muhakemesinde yakîn hasıl olduğu için her bakımdan mutmâin olur, yani gönül rahatlığına, iç huzuruna kavuşur. Böylece kabul edip benimsediği hükümlerin hepsinden memnun kalarak onları yerine getirmek üzere boyun eğer, hoşnut olup hepsini güzel görür, çünkü sorularına artık kesin çözümler bulmuştur.

Kâlb ile tasdik etmek, yalanlama ve tereddütün, şüphenin (kuşku duymanın) zıddıdır; çünkü tereddütde (kuşku duymada) duraksama ve kararsızlık vardır. Kesin olarak ve yakîn hasıl ederek tasdik etmeden duraksayan tasdik edici olamaz. Yalanlayan (mükezzib) da böyledir. Yalanlamaksızın duraksayan yalancı değildir; fakat tasdik eden de değildir. İşte bu sebeptendir ki, Maturîdî, marifetin, yani bilmenin tasdik olmadığını ileri sürüyor.⁵ Hemen yukarıda değinildiği gibi, tasdikın zıddı küfürdür. Küfür ise yalanlamaktır. Yalanlamak bilmenin değil, tasdikın zıddıdır. Bilmenin zıddı ise cehâlet ve bilmemektir. Gerçeği bilmeyen kimse, onu yalanlayan kimse demek değildir.

İnsanı cehâlet veya bilgisizlik, bazen yalanlamaya ilettiği gibi, kesin bilgi de tasdike götüren bir sebeptir. Bilinen her şey tasdik edilirse imandır. Bilinen her şey, istekle ve gönüllü olarak kabul edilip doğrulanmazsa, iman değildir, yani tasdiksiz mârifet iman değildir.⁶ İmanda bilinen bir şeyin irade ve ihtiyar ile kabul edilip benimsenmesi (tasdik edilmesi) şarttır. Öyleyse iman, yani kâlb ile tasdik ilimden, kesin bilgiden veya mârifetten de fazla, farklı bir olgudur. Bununla beraber kesin bilginin, mârifetin tasdik ile, imanla yakın ilgisi vardır. Zira çoğu kere bir şey önce bilinir, sonra ona göre söylenir ve yapılır. İlim, yani kesin bilgi söz ve işin sıhhatinin bir şartıdır. Kesin bilgi olmadan bunların yani söz ve işin, davranışların hiç biri geçerli olmaz, kesin bilgi bunların üçünden de önce gelir; çünkü kesin bilgi davranışlar için gerekli olan sahih bir niyyeti gerçekleştirir.⁷

5- Maturîdî, Kitabu't-Tevhid, s. 380-381.

6- Bakara/146: "Kendilerine kitab verdiklerimiz, O'nu (Hz. Muhammed'i) kendi oğularını tanıdıkları gibi bilirler de, onlardan bir kısmı, bile bile gerçeği gizlerler" buyruluyor; demekki bilmek, marifet sahibi olmak tasdik için yeterli olmuyor.

7- Buharî, Sahihu'l - Buharî, C.I. s. 25; İbn Hacı, Fethu'l-Bârî, C.I, s. 159-160, Kışl. C. TUNÇ, Sistematik Kelâm, s. 36. Kayseri 1994.

Nitekim yüce Allah Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde söze ilim ile kesin bilgi sahibi olmakla başlamak suretiyle dikkatleri çekmiştir.

Örnekler: 47. Muhammed/19: "Ey Muhammed! bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur"" Bakara/260, 267: "Bilki, Allah Teâlâ güçlü ve hakimdir"; İyi bilin ki, hiç şüphesiz Allah Teâlâ hiç bir şeye muhtaç olmayan ve övülmeye lâyık olandır".

Bakara/233: "İyi bilin ki, Allah Teâlâ hiç şüphesiz yaptıklarınızı görendir".

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, bir şey önce bilinir, sonra da bu kesin bilgiyle doğrulanıp gerçek olduğu da dil ile söylenir. Bu sebeptendir ki, iman bir şeyi bilerek gerçeklemek ve diliyle bu gerçeklediği şeyi söyleyip ilân etmektir, denmiştir. Buna göre imanda hem, ilim yani zihni muhakeme, hem irade yani kalbi bir tercih ve hem de fiil yani dil ile söylemekle dışa vurma, bizzat yaşayıp uygulama vardır. Bu yüzdendir ki, iman vehbî değil kesbîdir. Tasdik bir şeyi ilim yoluyla kesin bilgi ve delillerle gerçeklemektir. İkrar yani dil ile söylemek ise ihtiyarını, iradesini kullanmaktır. İşte insanda bunların oluşabilmesi için ilme, kesin bilgiye ihtiyaç vardır. Zira Fizik âlemini insanlar tecrübe veya müşâhâde ile kavradıkları için bu konuda ayne'l-yakîn olarak kesin bilgi sahibi olurlar. Fizik ötesi âlemde ise, tecrübe ve müşâhade mümkün olmadığı için akıl yürütme yoluyla, kesin ve kat'i delillerden hareketle kat'i, kesin, kuşkudan uzak hükümlere ulaşarak bu Fizik ötesi âlemle ilgili konularda ilme'l-yakîn olarak kesin bilgi sahibi olurlar. Bu sebebledir ki, iman ile ilgili konular da ilme'l-yakîn olarak ulaşılan kesin bilgiyle gerçekleşip tasdik edilir.

NÜBÜVVET VE PEYGAMBERİMİZLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ehl-i sünnet âlimlerine göre Nübüvvet akıl yoluyla bilinir, mümkünattandır. Yani yüce Allah dilerse, Peygamber gönderir, Peygamber göndermek Allah için vâcib (zorunlu) değildir; fakat insanların bir yol göstericiye olan ihtiyaçları ancak peygamber vasıtasıyla giderilir. İnsanlar kendi kâmil akıllarını kullanarak yüce Allah'ın varlığını veya mevcudiyetini bilerek tasdik edebilirler; fakat O'na nasıl ve ne şekilde kulluk edileceğini, kolay ve kısa bir yoldan O'na nasıl ulaşabileceğini, haram ve helali kesin olarak bilemezler. İşte bu ve benzeri sebeplerdendir ki, Allah Teâlâ insanlara lütuf ve inayetiyle Peygamber göndermiş, böylece insanları doğru ve güvenilir bir uyarıcıya, nasihat edip müjdeleyiciye, bir öndere olan ihtiyaçlarını gidermiştir. Şu halde Hz. Âdem'den Hz. Muhammed (A.S.V.)'e kadar bütün peygamberler bu vazifeleri yerine getirmek üzere Cenab-ı Hak

tarafından insanlar arasından seçilmiş ve Risâlet veya Nübüvvetle görevlendirilmişlerdir. Bütün Peygamberler bu görevleri sebebiyle birbirlerinden farklı değildirler. Nitekim Cenabı Hakk bu konuda Kur'an-ı Kerim'de en az beş yerde "Peygamberlerimiz arasında fark gözetmeyiz"⁸ buyurmakla bu gerçeği vurgulamaktadır. İşte bu yüzden peygamberleri risalet ve nübüvvet vazifelerinde birini diğerinden üstün görmeye, birini diğerine tercih etmeye çalışmak iman açısından da doğru değildir. Nasıl ki, Allah katında Peygamberler arasında bir fark, bir ayrıcalık bir üstünlük gözetilmiyorsa, Peygamberleri kabul ve tasdik etmekle yükümlü olan mü'minlerin de asla fark gözetmeleri doğru olmaz.

Evet Âhir zaman Peygamberi olan Hz. Muhammed (A.S.V.), son peygamberdir. O'ndan başka peygamber gönderilmeyeceğini Cenab-ı Hakk Ahzab Suresi 40. âyette açıkça haber vermektedir. Zira Allah Teâla Mâide Suresi 3. âyette: Dinimizi (islâm dinini) yetkinliğe ulaştırdığını, eksik bir şey bırakmadığını, bize olan nimetlerini, güzelliklerini tamamladığını, din olarak islam dinini seçmemizden râzı ve hoşnut olacağını yine açık bir şekilde haber vermektedir. O halde islam dini Hz. Peygamber ile kemale ermiş, hemen bütün konular, dinin temel hükümleri olarak baştafta açıkladığımız, itikadî, amelî ve Ahlâkî hükümler açıkça bildirilmiştir. Ayrıca bu hükümlerin delillerini ihtiva eden Kur'an dahi Hicr Suresi 9. âyetle Yüce Allah'ın muhafazası, garantisi altına alınmıştır. Görüldüğü gibi onbeş asırdan beri Sevgili Peygamberimizin en büyük mucizesi olan Kur'an, Allah Teâlânın bu garantisi altında muhafaza edilmektedir. Belki bu sebeptendir ki, Yüce Allah, Hz. Muhammed (S.A.V.) den sonra başka peygamber göndermeyeceğini haber vermiştir.

Durum böyle iken bazı şâirler kendi hayal âlemlerinden seslenerek Hz. Peygamber'in miracından bahsederken "Yere inmiş gökten istikbal için Furkân sana" diyebiliyorlar. Yüce Allah'ın kelâmı olan Kur'an, sırf Peygamberimizi karşılamak, istikbal etmek için gökten yere iniyor. Halbuki Kur'an-ı Kerim, hemen Bakara Suresinin 1-5. âyetlerinde açıklandığı üzere müttakiler için gönderilmiştir, yani Allah'a karşı gelmekten sakınanlara doğru yolu gösteren, doğru ve gerçek oluşunda en ufak bir şüphe bulunmayan kitaptır. O müttakiler de şöyle açıklanmaktadır: "Onlar gaybe inanırlar, yani akıl ve irade ile ilme'l-yakîn olarak kavranılan âlemi kabul ve tasdik ederler. İşte bu kısım mü'minlerin itikadî hükümlerine işaret eder. İkinci özellikleri namazı dosdoğru kılarlar, bu da amelî hükümlerin ibadetle ilgili olan kısmıdır. Yine onlar kendilerine verilen rızıklardan diğer müslümanlara da aynıysından verirler, bunu yerine getirmek amelî hükümlerin muamelat kısmına işaret etmektedir. Onların üçüncü bir özelliklerini de

8- Bakara/136, 285; 4.Nisa/152.; Âli İmran/84;

Hız. Muhammed'e (A.S.V.) indirilen Kur'an-ı Kerim'e ve ondan önce indirilmiş olanlara da ve ahirete de iman ederler. İşte bu özelliklere sahip olanların Allah'ın bildirdiği doğru yolda, hidayet yolunda oldukları ve onların dünya ve ahirette saadete erdikleri bildiriliyor. Bu ve benzeri pek çok ayetten anlaşıldığına göre Kur'an-ı Kerim sadece Hız. Peygamberi istikbal için değil, mü'minlere doğru yolu göstermek için gönderilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in nüzülü ile ilgili olarak bazıları, Kur'an-ı Kerim'in önce kitab halinde dünya semâsına, oradan da Beyt-i ma'mur'e indiğini, oradan da Cebrâil'in Hız. Peygambere getirdiğini ileri sürerler. Böyle bir açıklamayı rivayet tefsirlerinden bazılarında İbn Abbas'dan rivayet edilen bir açıklama olarak buluyoruz. Bu açıklama bir yorum olarak Cenab-ı Hakk'ın beyan ettiği nüzül keyfiyetine uymadığı için isabetli bir yorum değildir; fakat bu yorumun doğru kabul edilip zaman zaman tekrar edilerek kitaplara, makalelere ve konuşmalara girmesi daha da isabetsiz bir tutumdur. Kur'an-ı Kerim'in nüzülü hakkındaki bu hatalı tutumun zaman zaman tekrarlanması sebebi bazı kötü niyetli müsteşriklerin, islâmiyet hakkında yazdıkları kitaplarda yenileyip durmaları mıdır, diye düşünüyorum.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'in nüzülü hakkındaki bu yanlış görüşün kaynağını son zamanlarda okuduğum bir kitapta⁹ şu şekilde buldum: "Müslümanların durumlarından Avrupa'yı haberdâr etmeye herkesten fazla muvaffak olmuş ve "Şark Kütüphanesi" adıyla bir kitap yazmış olan meşhur D'. Herb'elot, bu kitabındaki "el-Kur'an" isimli makalesinde şunları yazmaktadır: "Peygamberlerine perestîş eden (tapan!) Muhammedîler bu kitabı yani Kur'an-ı Kerim'i pek yüceltirler. Zira derlerki, Kur'an başlangıçta levh-i takdir-i ilâhîden ayrılarak felek-i sevâbitin altında bulunan yedi kat göklerin birinde emaneten hıfz olunmuş ve birinci mertebedeki meleklerden olan Cibril'in kendi eliyle o gökten Hız. Muhammed'e (S.A.V.) sure, sure getirilmiştir." Bu iddiaya Namık Kemal şöyle cevap veriyor: "Târif gerekmez ki, böyle bir söz söylemiş, böyle bir itikada meyletmış bir müslüman yoktur."

Şayed bu meşhur müsteşrikin iddiası kabul edilirse, Kur'an-ı Kerim'in takdir edilmiş ilâhî levha'dan ayrılarak sabit feleklerin altında bulunan yedi kat göklerin birinde geçici olarak koruma altına alınmış ve oradan Cebrail tarafından sure, sure getirilmiş olması gerekir. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de mevcut pek çok âyet¹⁰ bu inzal keyfiyetinin böyle olmadığını haber vermektedir. Böyle bir düşünce, Kur'an'a ve İslâm'a uygun değildir. Aksine

9- Namık Kemal, Renan Müdafaa Nâmesi, (Yayımlayan: Ord. Prof.Dr. M. Fuat Köprülü), s. 15, Ankara 1962.

10- Bakara 197. 10.Yunus/37; 7. A'raf/158; 16. Nahl/102; 26. Şuârâ/192-195; 75 Kıyame/18; 76 İnsan/23...

islâm dinine taş atmak, leke sürmek isteyenlerin uydurarak islamdanmış gibi gösterme gayretleridir. Zira Cenab-ı Hak Kitabı oluşturan vahyini hâşâ bir defada inzal edip yedi kat gökün birinde muhafaza edecek, oradan da Cebrâil'e "Sen sure sure Hz. Muhammed'e götür, diyecek. Böyle bir anlayış hem Yüce Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarına gölge düşürür, hem de Kur'an-ı Kerim'deki vahyin¹¹ ve inzalin keyfiyetiyle ilgili âyetlere ters düşer. Çünkü İslam Dininin tevhid prensibiyle beyan ettiği Allah, Ehl-i kitabın kabul ettiği gibi altı gün çalışıp da yedinci gün dinlenmeye çekilen bir Allah değildir. O her an bil-fiil yaratan, görüp gözetken işitip her şeyden haberdar olan ilmiyle her şeyi kuşatan, sınırsız, kadîm ve bâkî bir ilme ve kudrete sahip olan Allah'tır. Kur'an-ı Kerim, ezberlenmesi, yazılıp vesika haline gelmesi ve can kulağıyla dinlenip hemen tatbik edilmesi için 23 seneye yakın bir zaman içerisinde ve bazan da o günlerde yaşanan bazı olayları düzeltmek, açıklamak sebebiyle 5-10 âyet bir arada, bazan da "namaz sureleri" diye bildiğimiz küçük sureler halinde inzal edilmiştir. Yirmi, otuz hatta yüzlerce âyeti ihtiva eden sureler halinde asla gelmemiştir. İşte böylece anlaşılmalıdır ki, bu tarz yanlış düşüncenin, yanlış kabulün menşei islâmî değildir. Bütün problemler böylece en küçük parçalara ayrılarak araştırılıp çözümlenmezse, mü'minleri hatalı görüşlere sevkedebilir.

Bu bağlamda ilim adamlarından bazıları Yüce Allah'ın öncelikle "Kalem"i yarattığını iddia ederek, bundan "Kader meselesine" dayanak aradıkları, bazılarının ise, Allah'ın önce "Akıl" veya "İlmi" yarattığını ileri sürerek, bundan da "Sudur Nazariyesine" dayanak aradıkları; bir kısmının da Allah'ın önce "Ruh" veya "Nur"u yarattığını kabul ederek Hz. Peygamberi yüceltmek istedikleri islâmî literâtürde yer almaktadır. Bu cümleden olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed'i (A.S.V.) yüceltirim diye bazı kişilerce ileri sürülen "Rûh-i Muhammedî" ve "Nûr-i Muhammedî" tâbirlerinin yorumu altında farkında olmadan Hz. Peygambere uluhiyyet veriliyorki, işte yukarıdaki sözde, "müslümanlar Peygamberlerine taparlar" iddiası buradan gelmiş olabilir mi?

Bilindiği üzere bu tâbirler altında yapılan yorumlarda güyâ Yüce Allah herşeyden önce Hz. Muhammed'in (S.A.V.) ruhunu veya nûrunu yarattı. Bu rûh Hz. Âdem'i yaratılmadan önce gördü ve bildi, hatta bu nûrdan bir kısmı Hz. Âdem'e ondan da Hz. Havva vâlidemize ve bütün insanlara geçti. İşte bu ve benzeri aşırı yorumlarla bütün yaratılmışlardan önce var olmuş, onların hepsinden üstün, farklı bir Peygamber anlayışı ortaya çıkıyor. Böyle bir yoruma ve anlayışa mevzu' hadislerden de bir dayanak bulunarak bir kudsî hadis gibi Cenab-ı Hakk'a: ""Sen olmasaydın, bütün bu âlemi yaratmazdım" anlamındaki sözleri söyleyerek şöyle bir anlayışa sebep oluyorlar. Hâşâ Yüce

11- 42. Şûra/51.

Allah, Hz. Muhammed'i (S.A.V.) yarattığı için bu âlemi de yaratmaya mecbur kaldı. Kendisinin zâtî ilmî, irade ve tercihi hiçbir şekilde müessir olmadı. Halbuki, Cenab-ı Hakk "Fa'alün lima yûrid"¹² "Rabbin her istediğini bilfiil yapandır" mealindeki ayetlerde olduğu gib Allah Teâla hiçbir şeyin veya yaratığın tesirinde kalmadan dilediğini dilediği şekilde mutlaka yaratır. "O'na tesir edilerek şunları yapmaya O, mecbur oldu, O'nun bunları yapması zorunludur" şeklinde bir görüş beyan etmek son derecede hatalıdır. Şayed Peygamberimize bir ayrıcalık verilecekse, onu önce Allah'ın kulu bir insan olarak, sonra da yine Allah tarafından insanlar arasından seçilerek kendisine nübüvvet ve risalet, yani peygamberlik verilmiş örnek bir kişi olarak düşünüp kabul ve tasdik etmek daha doğru olur. Zira böyle bir kabul, böyle bir inanç Kur'an'a Allah'ın buyruklarına daha uygundur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de : "Peygamberlere itaat eden hiç kuşkusuz Allah'a itaat etmiş olur" 4.Nisa/80;

"Ey Muhammed (S.A.V.) de ki, Şayed Allah'ı seviyorsanız bana uyun! Allah'da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın" Ali İmran/31;

"Ey inananlar, and olsun ki, Allah'ın Rasûlü sizin için en güzel örnektir" 33. Ahzab/21.

Diğer bazı ayetlerde de Cenab-ı Hakk kendisine itaatten hemen sonra Rasûlüne itaatı emrediyor;¹³ Rasûlüne itaat onun Yüce Allah'tan getirdiği kesin olarak bilinen hükümlerin hepsini öğrenip doğru olduklarını kabul edip tatbik etmek demektir. Yoksa o rasûle pereştiş etmek, tapmak, ona uluhiyet vermek değildir. Daima, ifrad ve tefrid dediğimiz, iki ayrı uctaki aşırılıktan kaçınmak zorundayız.

Nitekim Hz. Muhammed, (A.S.V.) Kehf Suresi 110 ve Fussilet Suresi 6. âyette haber verildiği üzere, kendisinin diğer insanlar gibi bir insan olduğunu, ancak Yüce Allah'tan vahiy aldığı tekrar tekrar vurgulamakla insanlardan ayırdedici yegâne farkının Yüce Allah'tan vahiy olmasından başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. İşte bu yüzdendir ki, her müslüman, Kelime-i Şehâdeti okurken, "Hz. Muhammed(A.S.V.)'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna tanıklık ettiğini, her türlü kuşkudan uzak olarak şahidlik ettiğini ifade etmektedir.

Demek oluyor ki, bir takım hata ve yanlış değerlendirmelerden uzak olmak ve çarpık yorumların etkisinden kurtulmak için müslümanları yakından

12- 11.Hûd/107; 85. Burûc/16; 21 Enbiya/23: "O yüce Allah yaptığından sorumlu değildir..."

13- Âli İmran/32, 132; Nisa 59; Mâide/92; 24-Nûr/54 ve 56.; 8.Enfal/20 ve 46.; 47. Muhammed/33; 64. Teğâbun/12; 58. Mücâdele/13.

İlgilendiren İslâm Dininin temel hükümlerini iyice öğrenip bilmek ve bu sağlam bilgilere göre hareket etmek her müslümanın en önde gelen prensiplerinden biri olmalıdır.

İtikadî, amelî ve ahlakî hükümlerle alakalı görülen her çeşit yorumlar, insanların şahsî görüşlerini, düşüncelerini ve hatta duygularını yansıttıkları için, pek tabîdir ki, bunları tahlil edip değerlendirmeden kabul etmek ve benimsemek doğru olmaz. Çünkü bu çeşit görüşler o şahısların veya âlimlerin kendi kişisel düşünceleri veya yorumları olduğundan zamanlarındaki bir problemi o günün şartlarında çözümledikleri için genel geçerlilikleri olmayabilir. İşte bu yüzden bu tür görüşlere bağlanmak, onları her zaman ve her yerde savunmak asla doğru olmaz. Zira bunlar itikadî hükümler gibi kesin ve değişmez kurallar olmadıkları için, bunlara sınıksız sarılıp kişinin gönlünü ve kalbini bağlaması yanlış ve yanıltıcı olabilir. Ancak kelimelerinin (lafızlarının) ifade ettiği anlamları gayet açık olan ve bu anlamlardan çıkarılan hükümler de gayet net ve kesin olan ayetler (muhkem ve müfesser ayetler) ve böyle âyetlerden elde edilen kesin ve kat'i delillere dayanan isabetli açıklamalar ve görüşler kabul edilebilir. Bunlar benimsenip uygulamaya konulabilir. Bu yüzden şâirler, edipler, âlimler, sûfiler ve benzeri kişiler tarafından yapılmış olan yorumları alıp benimsemeden, kabul edip uygulamadan, yani hayata geçirmeden önce bu çalışmada ortaya koyduğumuz değerlendirmelerin dikkatlice göz önünde bulundurulmaları son derece önem arz etmektedir. Makalemizin başında işaret ettiğimiz, inananların hem dünyada hem de Ahirette mutlu ve huzurlu olmalarını amaç edinerek gönderilmiş olan dinî hükümler ayrı ayrı ve ayrıntılı olarak zihnî bir muhakeme ile süzgeçten geçirilerek öğrenilir ve gönül rahatlığı ile kabul edilirse, o kimse için artık bütün sorularına çözümler bulunduğu gibi, kendisini güvende hissedip iç huzuruna kavuşması da sağlanmış olur. Böyle huzurlu, sevecen, hoşgörülü, hem bu dünyadaki, hem de Âhiretle ilgili görevlerine düşkün, bunları yerine getirmekten asla yılmayan kişilerden meydana gelen âilelerde, toplumlarda, köy, kasaba ve şehirlerde dirlik-düzenlik olur, herkes barış içerisinde birbirlerini sevip sayarak hayatlarına devam ederler. Her türlü kötülük bilgisizlikten, önyargılı olmaktan, başkalarının etkisinde kalıp körü körüne onları taklid etmekten, yersiz yere öfkelenip insanları sevmemekten ileri gelir.

Yapılan araştırmalarda fikirler ve görüşler oluşturulurken bu görüşlerin kamu yararı açısından ne gibi fayda veya zararları olacağı veyahut da ne gibi saptırmalara yol açıp açmayacağı iyice hesap edilmeli, tartışmalı, ondan sonra o görüşlerin neşrine veya kamu oyuna mal edilmesine kalkışılmalıdır.